

Вакуленко В. Л.

кандидат економічних наук, докторант
Державного науково-дослідного інституту
інформатизації та моделювання економіки

Vakulenko V. L.

Ph. D, Doctoral student
of State scientific and research institute
of information and economics modeling

ОСОБЛИВОСТІ ВПЛИВУ ДЕРЖАВНОЇ ПОЛІТИКИ НА РОЗВИТОК АГРАРНОГО СЕКТОРУ ЕКОНОМІКИ

Анотація. У статті досліджено особливості впливу державної політики на аграрний сектор економіки. Цей вплив виявляється в різних формах і способах, які за своєю сутністю застосовуються як регулювання аграрного ринку та підтримка сільськогосподарських підприємств. Виявлено, що державну політику потрібно проводити таким чином, щоб вона набувала рис підтримки, а не регулювання. Встановлено, що державна підтримка повинна бути спрямована на якісні показники під час виробництва продукції сільськогосподарськими підприємствами, що ефективніше впливатиме на їх стабільність та розвиток.

Ключові слова: державна політика, державна підтримка, державне регулювання, аграрний сектор, сільськогосподарські підприємства, ринок, ринкове середовище.

Вступ та постановка проблеми. В сучасних ринкових економічних умовах координація інтересів економічних суб'єктів аграрного сектору проводиться завдяки їх мотивації та підтримці, які реалізуються із залученням державних і ринкових засобів контролю. Необхідно підсилити регулювання аграрного сектору з боку держави в координації з ростом підприємництва, що гарантує авторегулювання на мікро- та мезорівнях. Водночас регулювання з боку держави повинне формувати умови ринкової адаптації виробників. Аграрний сектор вимагає здійснення характерної та активної політики для збереження й розвитку аграрного сектору як ключового елемента економіки. Умови, що сформувалися в аграрному секторі, продукують певні виклики. Розвиток аграрного сектору в майбутньому, що є ключовим для вітчизняної економіки, вимагає якісних змін, що можуть гарантувати зростання конкурентоспроможності аграрних підприємств як на внутрішньому, так і на зовнішньому ринках та безпеку в галузі продовольства.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питання державної політики розвитку аграрного сектору економіки присвячували свої праці такі провідні вітчизняні та зарубіжні науковці, як, зокрема, О.М. Бородіна, А.Д. Діброва, В.В. Замикула, Н.В. Зінченко, С.М. Кваша. Проте сьогодні особливої актуальності набуло комплексне дослідження особливостей впливу державної політики на розвиток аграрного сектору економіки, що зумовило вибір теми статті.

Метою роботи є з'ясування особливостей впливу державної політики на розвиток аграрного сектору економіки.

Результати дослідження. Необхідність регулювання аграрного сектору з боку держави в усіх країнах базується на його економічних характеристиках. Перш за все аграрний сектор є сферою економіки з низьким числом монополій. З ним співпрацюють зазвичай монополісти як торгові агенти, постачальники засобів виробництва, агросервісного обслуговування та переробки продукції сільського господарства. Також у сільській місцевості слабо розвинена робоча та ринкова інфраструктура, що створює нерівні умови для аграрних підприємств порів-

няно з виробниками інших секторів. До того ж земля є місцем суспільного співжиття, виконуючи важливу функцію в суспільстві. Варто вдатись до залучення додаткових фінансових ресурсів для захисту довкілля та ландшафтів. Крім того, аграрний сектор зазнає впливу з боку природних умов та погоди, тому варто мати додаткові фінансові ресурси для формування резервних і страхових фондів. Нарешті, аграрний сектор не здатен динамічним чином відповідати змінам у попиті на товари сільського господарства, не шкодячи структурі виробництва.

Як свідчить зарубіжний та вітчизняний досвід, вільний (нерегульований) аграрний ринок неспроможний забезпечити ефективне розв'язання загальнонаціональних соціально-економічних проблем, особливо якщо вони не збігаються з приватним підприємницьким інтересом. Це потребує формування збалансованої взаємодії ринкового та державного механізмів регулювання [2, с. 45]. Залежно від умов, які сформувались чи можуть бути створені на аграрному ринку, державні інститути мають контролювати перебіг ринкових процесів з метою уникнення негативних змін, вплив яких можуть зазнати компанії сільськогосподарського сектору, переробні підприємства, продовольча безпека України та споживачі. З цієї точки зору потрібно сформувати дієвий механізм впливу на сектор сільського господарства з боку держави. Цей механізм буде регулювати та підтримувати всі сфери, що мають зв'язок із сільським господарством.

Причому вчені вважають, що у питаннях державного регулювання не може бути одного рішення раз і назавжди, оскільки це залежить не тільки від політичних та економічних чинників, але й від фактору часу, рівня забезпечення продовольчої безпеки країни, ефективності застосування різноманітних механізмів, готовності інституційної системи [2, с. 45]. Необхідним є постійне регулювання з боку держави з метою сприяння росту аграрного сектору. Це перш за все обумовлене тим, що середовище ринку є нестабільним, зазнає постійних змін внаслідок впливу різноманітних факторів. Отже, політика держави в аграрному секторі має бути заснована на цих змінах та адаптуватись до них. Навіть краще, якщо ці зміни будуть передбачені, а прийняття рішення здійснюватиметься вчасно.

У глобальній практиці країн-лідерів мають місце шість методів впливу на середовище ринку з боку держави:

1) політика в антимонопольній сфері, куди входять закони, згідно з якими забороняються деякі вчинки або обмежується активність певних інститутів;

2) підтримка конкуренції через забезпечення умов для її посилення;

3) контроль, який дає можливість визначеним органам проводити моніторинг цін, обсягів виробництва, особливостей виходу на ринок і виведення з нього компаній у контрольованих галузях;

4) перебування монополій у державній власності;

5) регулювання цін на більшу частину послуг та товарів;

6) податкова політика.

Базою для політики з боку держави у країнах-лідерах є перші три засоби. Четвертий, п'ятий та шостий методи є базовими для держав, що розвиваються [6, с. 184]. Беручи за основу тези П. Самуельсона, можемо зробити висновок про те, що засоби контролю аграрного сектору застосовують здебільшого слаборозвинуті держави, а засоби стимулювання використовуються в розвинутих постіндустріальних країнах.

Безперечно, процес формування аграрної політики в Україні сьогодні супроводжується великою сукупністю винятково складних процесів макро-, мезо- та мікрорівнів. Проте незаперечною є та обставина, що вироблені за останні роки чинники впливу на аграрний сектор є об'єктивними й такими, що загалом відповідають практиці державного регулювання сільського господарства в передових країнах світу [5]. До них включають інституційні, макроекономічні, бюджетні, структурні, фінансово-кредитні, податкові, ціноутворюючі, екологічні, зовнішньо-економічні, соціальні фактори. Але наведені фактори не завжди застосовуються доцільно та раціонально щодо аграрного сектору України. Вплив на це спричиняють невчасні та не цілком продумані й релевантні юридичні нормативні акти та розпорядження. Також має місце впровадження законів, вигідних тільки окремим учасникам ринку сільського господарства (здебільшого великим аграрним організаціям).

Державна підтримка агропродовольчого сектору – це один з пріоритетних напрямів економічної політики в багатьох країнах світу, що розглядається як необхідний інструмент аграрної політики держави в умовах ринку. Задля цього застосовують гарантовану скупку надлишків продукції по знижених цінах, закупівельні й товарні інвестиції на ринку продовольства, специфічні форми пільгового кредитування, митне регулювання (економічне й адміністративне) [4].

Розглядаючи питання державної підтримки агропродовольчого сектору економіки, зазначаємо, що державне регулювання може бути прямим, умовно-прямим і непрямим. Той чи інший варіант держрегулювання може застосовуватися залежно від правового статусу державного органу або організації. Так, органи представницької влади беруть участь в держрегулюванні за допомогою законодавчих актів. Вони, виходячи з рівня своєї компетенції, повинні займатися законотворчістю, сприяючи найбільш успішному розвитку галузей аграрного сектору [3]. Отже, державне стимулювання цієї сфери економіки загалом та аграрних компаній зокрема варто розглядати з огляду на:

– рівні (загальнодержавне, зональне (регіональне), локальне та об'єктне);

– вид активності (державне стимулювання галузі рослинництва та тваринництва);

– суб'єкт господарювання (аграрні господарства фізичних осіб, фермерські господарства, малі компанії,

кооперативи, середні та великі (сільськогосподарські корпорації) компанії);

– реалізацію товарів та продуктів (націлені на внутрішнє та зовнішнє (експорт) споживання, націлені на переробку чи споживача).

Державне стимулювання аграрно-продовольчого сектору може здійснюватися за такими напрямками:

– надання компенсацій, дотацій та субсидій, що має назву прямої підтримки з боку держави;

– кредитування аграрних виробників та компаній на пільгових умовах (коротко- та довгострокове), якому притаманне відшкодуванням різниці відсоткової ставки;

– надання учасникам сільськогосподарського сектору механічно-тракторного парку на умовах лізингу чи оренди;

– стимулювання розвитку певних напрямів активності, форм діяльності;

– фінансова підтримка регіональних програм розвитку виробництва продукції аграрного сектору на безповоротних умовах тощо.

Згідно з практикою державне регулювання діяльності сільськогосподарських підприємств необхідно вдосконалювати шляхом розвитку регіональних програм підтримки сільського господарства. На думку Н.В. Зінченко, лише розвиток регіональних цільових програм стимулює ефективність виробництва сільськогосподарської продукції, підвищення рівня доходів працівників, які задіяні у сільському господарстві, захист вітчизняного сільськогосподарського товаровиробника від недобросовісної конкуренції, покращення продовольчого забезпечення як регіону, так і країни загалом [4].

Для покращення ринкових умов щодо продукції аграрного сектору та виводу ринку на вищий та конкурентоспроможний щабель (як внутрішній, так і зовнішній) потрібно координувати фактори впливу на цей ринок та стан діяльності його учасників. З цією метою перш за все необхідно вдосконалити наявні форми, засоби та методи політики з боку держави, сконцентруватись на створенні інноваційних напрямів та засобів її здійснення. Водночас політика держави у сфері сільського господарства має бути адаптована як до довго-, так і до короткострокових ринкових потреб. Розподіл кошторисних ресурсів має бути спрямований переважно на стимулювання аграрних компаній, а обмежуватись лише певними окремими факторами та регулюванням. Але для того, щоб створити позитивні умови в ринковому середовищі, перш за все потрібно здійснити низку раціональних впроваджень, що будуть доцільними та вигідними для всіх суб'єктів відповідного економічного сектору зі стимулюванням їх конкурентних позицій на глобальному ринку.

Серед ключових пріоритетів варто виокремити створення якісного середовища на ринку та дієвого суспільно-економічного розвитку підприємств галузі; продумане комбінування регіональної та державної політики задля покращення способу політики з боку держави в аграрному секторі економіки; зміну та розподіл базових пріоритетів діалектики структури земельних відносин тощо.

Найбільш адекватною системою державної підтримки, що враховує особливості перехідної економіки, є перехід до прямих виплат сільськогосподарським товаровиробникам незалежно від розмірів господарства та організаційно-правових форм [1]. З цією точкою зору ми не можемо погодитись, тому що під час здійснення підтримки аграрних виробників з боку держави варто брати до уваги їх розміри. Конкурентні можливості малих та великих компаній в умовах ринку є різними. Тому під час їх розгляду як суб'єктів підтримки з боку держави варто

застосовувати її так, щоб не нівелювати ці можливості для одних та стимулювати їх для інших компаній. Отже, підтримка з боку держави має бути спрямована на найменш захищені в умовах ринку компанії для їх розвитку в майбутньому.

Мета державної підтримки має полягати не у стимулюванні конкретних видів продукції чи використання конкретних видів ресурсів для виробництва, а у забезпеченні загального запасу міцності сільгоспвиробників для створення конкурентного середовища. Під час переходу від субсидування виробництва до застосування прямих виплат на га/гол створюються умови для забезпечення того, щоб рішення сільськогосподарських товаровиробників базувались не на обсягах очікуваних субсидій, а на ринкових сигналах [1]. В цьому разі ми можемо погоди-

тися з цією точкою зору й зауважимо, що під час виходу на глобальний ринок ці механізми прямого фінансування є ключовими, адже компанії мають покращувати не лише кількісні, але й якісні виробничі показники.

Висновки. Отже, вплив на виробників продукції сільського господарства з боку держави має реалізуватись однозначно, що перш за все обумовлено особливостями аграрного сектору, низькою стабільністю середовища ринку та високою монополією. Способи та форми впливу з боку держави варто впроваджувати так, щоб вони застосовувались як підтримка компаній сільськогосподарської сфери, а не як засіб контролю. Водночас виробництво цими компаніями продукції має здебільшого бути спрямоване на покращення якісних показників, що посилить їх роль на внутрішньому та зовнішньому ринках.

Список використаних джерел:

1. Бородіна О.М. Державна підтримка сільського господарства: концепція, механізми, ефективність. Економіка сільського господарства. 2006. С. 106–125.
2. Діброва А.Д. Удосконалення державного регулювання сільськогосподарського виробництва в Україні. Економіка АПК. 2009. № 7. С. 44–50.
3. Замікула В.В. Напрями державної підтримки агропродовольчого сектора економіки в умовах глобалізації економіки. URL: <http://www.dy.nayka.com.ua/index.php?operation=1&iid=258>.
4. Зінченко Н.В. Основні напрями державної підтримки розвитку сільськогосподарського виробництва. URL: <http://elibrary.nubip.edu.ua/13116/1/11znv.pdf>.
5. Кваша С.М. Аграрна політика та чинники її реалізації в нинішніх умовах трансформації сільського господарства України. Вісник СНАУ. Серія «Економіка та менеджмент». 2010. Вип. 6/1. С. 3–11.
6. Самуельсон П., Нордхаус В. Економіка / пер. с англ. под ред. Н.В. Шульпиной. Москва: Вільямс, 2001. 688 с.

ОСОБЕННОСТИ ВЛИЯНИЯ ГОСУДАРСТВЕННОЙ ПОЛИТИКИ НА РАЗВИТИЕ АГРАРНОГО СЕКТОРА ЭКОНОМИКИ

Аннотация. В статье исследованы особенности влияния государственной политики на аграрный сектор экономики. Это влияние проявляется в разных формах и способах, которые по своей сути применяются как регулирование аграрного рынка и поддержка сельскохозяйственных предприятий. Выявлено, что государственную политику нужно проводить таким образом, чтобы она приобретала черты поддержки, а не регулирования. Установлено, что государственная поддержка должна быть направлена на качественные показатели при производстве продукции сельскохозяйственными предприятиями, что будет эффективнее влиять на их стабильность и развитие.

Ключевые слова: государственная политика, государственная поддержка, государственное регулирование, аграрный сектор, сельскохозяйственные предприятия, рынок, рыночная среда.

FEATURES OF THE INFLUENCE OF GOVERNMENT POLICY ON THE DEVELOPMENT OF THE AGRICULTURAL ECONOMY SECTOR

Summary. The article examines the peculiarities of the influence of state policy on the agrarian sector of the economy. This influence is manifested in various forms and methods, which by their very nature are used as regulation of the agrarian market and support of agricultural enterprises. It has been found that public policy needs to be pursued in such a way that it takes on the features of support rather than regulation. It has been established that state support should be aimed at qualitative indicators in the production of products by agricultural enterprises, which will have a more effective effect on their stability and development.

Key words: state policy, state support, state regulation, agrarian sector, agricultural enterprises, market, market environment.